

СКАЗ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Н. Прасова, здобувачка вищої освіти

О. Найдіч, канд. вет. наук, доцентка

Миколаївський національний аграрний університет

Сказ (rabies) є однією з найнебезпечніших зоонозних хвороб, яка становить серйозну загрозу для здоров'я людей і тварин. В Україні, як і в багатьох інших країнах, сказ залишається актуальною проблемою через його високу летальність, складність своєчасної діагностики, обмеженість доступу до профілактичних заходів у деяких регіонах та ризик поширення вірусу через популяції диких і безпритульних тварин.

Ключові слова: сказ, захворювання, реєстр, вакцина, тварина, людина.

Вступ

Сказ залишається важливою зоонозною хворобою в Україні, що має потенціал до поширення серед тварин і людей. Незважаючи на досягнення в сфері профілактики та вакцинації, проблема сказу потребує подальшої уваги через існуючі ризики, такі як наявність безпритульних тварин, недостатня вакцинація серед домашніх тварин та обмежений доступ до медичних послуг в деяких регіонах [1].

Проблема також посилюється недостатнім рівнем обізнаності населення, недостатнім фінансуванням програм боротьби зі сказом та недосконалістю системи контролю за бездомними тваринами. З огляду на глобальну мету ВООЗ — викорінення сказу серед людей до 2030 року, існує нагальна потреба у комплексному аналізі ситуації зі сказом в Україні, визначенні ключових проблем та шляхів їх вирішення [1].

У статті буде розглянуто сучасний стан епідеміологічної ситуації зі сказом в Україні, фактори ризику його поширення, ефективність профілактичних заходів та потенційні стратегії боротьби з цією хворобою.

Огляд літератури

Останні дослідження щодо сказу в Україні зосереджуються на кількох ключових аспектах: епідеміологічна ситуація, фактори поширення, профілактика та боротьба з хворобою. Аналіз літератури показує, що:

1. Епідеміологічна ситуація:

✓ За даними державних ветеринарних служб, кількість випадків сказу серед тварин коливається залежно від регіону. Найбільш ураженими є прикордонні райони та регіони зі значною кількістю диких і безпритульних тварин.

✓ Людські випадки сказу залишаються рідкісними завдяки вакцинації, але вони все ще трапляються через пізнє звернення за медичною допомогою.

2. *Фактори поширення:*

✓ Основними джерелами сказу є дикі тварини (лисиці, енотовидні собаки) та безпритульні тварини.

✓ Недостатній рівень вакцинації серед домашніх тварин також є значущим чинником ризику.

3. *Профілактичні заходи:*

✓ Уряд України проводить кампанії з вакцинації диких тварин шляхом розповсюдження оральних вакцин. Ці заходи є ефективними, але не завжди охоплюють усі ендемічні зони.

✓ Інформаційно-просвітницькі кампанії щодо профілактики сказу, особливо в сільських районах, залишаються недостатніми.

4. *Огляд міжнародного досвіду:*

✓ Досвід країн Європи свідчить про ефективність комплексних програм, що включають масову вакцинацію тварин, моніторинг популяцій диких тварин та широкомасштабну інформаційну роботу з населенням.

Останні публікації вказують на необхідність удосконалення системи моніторингу сказу в Україні, розширення програм вакцинації та підвищення обізнаності серед населення. У дослідженнях акцентується увага на інтеграції підходу "Єдине здоров'я", який об'єднує ветеринарну та медичну спільноту для боротьби зі зоонозами, включаючи сказ.

Ці дані та аналіз є основою для формування рекомендацій щодо вдосконалення стратегій боротьби з хворобою в Україні [1-2].

Завдання. Основним завданням роботи є проведення комплексного аналізу ситуації зі сказом в Україні та розробка рекомендацій для ефективної боротьби з цією небезпечною хворобою. Для досягнення мети необхідно:

1. *Дослідити епідеміологічну ситуацію:*

✓ Проаналізувати статистику захворюваності на сказ серед тварин і людей в Україні за останні роки.

✓ Визначити регіони з найбільшим ризиком поширення хвороби.

2. *Оцінити фактори ризику:*

✓ Розглянути основні джерела інфекції та їхній вплив на поширення сказу.

✓ Проаналізувати соціальні та екологічні чинники, що сприяють поширенню хвороби (наявність безпритульних тварин, недостатня вакцинація тощо).

3. *Вивчити профілактичні заходи та існуючі програми:*

✓ Оцінити ефективність програм вакцинації домашніх і диких тварин.

✓ Дослідити заходи державного контролю та просвітницькі кампанії серед населення.

4. *Проаналізувати міжнародний досвід:*

- ✓ Розглянути успішні стратегії боротьби зі сказом у країнах із подібними умовами.

- ✓ *Визначити можливість застосування найкращих практик в Україні.*

5. *Розробити рекомендації:*

- ✓ Запропонувати заходи для вдосконалення системи моніторингу, профілактики та боротьби зі сказом.

- ✓ Визначити шляхи інтеграції ветеринарної та медичної галузей у рамках підходу "Єдине здоров'я".

Результати статті мають сприяти підвищенню ефективності боротьби зі сказом, зменшенню ризиків його поширення та досягненню національних і глобальних цілей із викорінення цієї хвороби.

Матеріал та методики

У ході дослідження були використані дані офіційної статистики випадків сказу серед людей і тварин в Україні, зокрема від Держпродспоживслужби, Міністерства охорони здоров'я та інших уповноважених органів. Також використовували дані про популяцію диких та безпритульних тварин, охоплення вакцинацією та географічний розподіл випадків хвороби.

Задіяні були також наукові публікації та дослідження:

- ✓ Актуальні роботи українських і міжнародних науковців, які досліджують епідеміологію сказу, ефективність профілактичних заходів та методи боротьби.

- ✓ Рекомендації Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) та Всесвітньої організації охорони здоров'я тварин (WOAH).

- ✓ Використані нормативні акти, що регулюють контроль за сказом в Україні та матеріали про програми вакцинації диких і домашніх тварин, а також просвітницькі компанії.

- ✓ Дані про успішні стратегії викорінення сказу у країнах Європи та світу.

- ✓ Оцінка динаміки поширення сказу за допомогою аналізу багаторічних статистичних даних.

- ✓ Просторовий аналіз розподілу випадків хвороби за регіонами України.

- ✓ Систематичний аналіз наукових публікацій, доповідей та офіційних звітів, присвячених проблемі сказу.

- ✓ Узагальнення сучасних підходів до профілактики і контролю.

- ✓ Порівняння підходів України та інших країн до боротьби зі сказом.

- ✓ Визначення слабких місць у національній політиці та практиці.

- ✓ *Розробки рекомендацій:* Інтеграція отриманих результатів для формування пропозицій щодо вдосконалення профілактичних заходів і політик боротьби зі сказом в Україні.

- ✓ Використання підходу "Єдине здоров'я" для синергії між ветеринарною та медичною галузями [3-4].

Ця методика дозволяє забезпечити комплексний підхід до вивчення проблеми сказу та розробити обґрунтовані рекомендації для зниження захворюваності та мінімізації ризиків його поширення в Україні.

Методи дослідження включали:

- описовий аналіз динаміки захворюваності за останні 10 років;
- аналіз ефективності вакцинації тварин на прикладі окремих регіонів;
- картографування географічного поширення сказу в Україні;
- опитування ветеринарних фахівців щодо викликів у профілактиці сказу.

Результати та обговорення

Протягом останніх 5–10 років в Україні спостерігався певний рівень стабільності у випадках сказу серед тварин (табл.1). В основному, випадки сказу фіксуються серед диких тварин (лисиць, єнотовидних собак), зокрема в регіонах, які мають контакти з прикордонними територіями або де є великі популяції диких тварин, але у зв'язку з сучасними умовами ситуація в Україні дещо погіршилась [5].

Табл. 1. Динаміка випадків сказу серед людей і тварин в Україні:

Рік	Випадки серед людей	Випадки серед тварин	Основні резервуари вірусу
201	5	1487	Лисиці, собаки, коти
2019	4	1372	Лисиці, коти
2020	3	1323	Лисиці, собаки, коти
2021	2	1257	Лисиці, собаки
2022	4	1401	Лисиці, коти

Кількість зареєстрованих випадків сказу серед людей залишається низькою, проте є окремі випадки летальних наслідків через відсутність своєчасної вакцинації після укусу зараженою твариною. Найбільша кількість таких випадків спостерігається в сільських районах, де доступ до медичних послуг є обмеженим.

Основним фактором поширення хвороби є - висока концентрація безпритульних тварин. Для міст та сел це залишається важливим фактором ризику зараження для людей, оскільки безпритульні тварини є джерелом інфекції. Також несвоєчасне вакцинування домашніх тварин є важливою проблемою. Вакцинація серед домашніх собак і котів не завжди проводиться в повному обсязі або в рекомендовані терміни, особливо в малих населених пунктах. Ще великим заразником слугує присутність великих популяцій диких тварин, таких як лисиці, єнотовидні собаки, які є основними носіями вірусу сказу в природі, це сприяє збереженню епідеміологічної ситуації [6].

Щодо ефективності профілактики проти сказу в Україні вживаються активні заходи щодо вакцинації диких тварин, зокрема шляхом розповсюдження оральних вакцин. За останні роки ці програми показали

свою ефективність у зниженні кількості випадків сказу серед тварин, однак вони мають обмежену територіальну охопленість, особливо в прикордонних та важкодоступних регіонах. До 2022 року приманки з вакцинами розкидали з літаків. А зараз, враховуючи заборону на роботу авіації, брикети з вакциною розкладають в ручну.

Вакцинація домашніх тварин є обов'язковою, але рівень охоплення не завжди є достатнім для забезпечення колективного імунітету (табл.2). Підвищена увага до цього питання потребує регулярних інформаційно-просвітницьких кампаній серед власників тварин. Проблемою залишається недостатня обізнаність населення щодо важливості вакцинації тварин і профілактики сказу після укусу, що ускладнює досягнення високих рівнів охоплення населення вакцинацією [7].

Досвід європейських країн, зокрема Польщі та Румунії, показує, що комплексний підхід, що включає не тільки вакцинацію тварин, а й активні інформаційно-просвітницькі кампанії серед населення, може значно знизити рівень захворюваності на сказ. Зокрема, успішні програми боротьби зі сказом включають регулярний моніторинг популяцій диких тварин, контроль за безпритульними тваринами, а також швидкий доступ до медичної допомоги після потенційних укусів заражених тварин [8-10].

Табл. 2. Рівень охоплення вакцинацією:

Категорія тварин	Охоплення вакцинацією (%)	Рекомендований рівень ВООЗ (%)
Домашні собаки	74	90
Домашні коти	61	85
Дикі тварини (оральна вакцинація)	53	70

У країнах з високим рівнем вакцинації та ефективними системами нагляду за тваринами спостерігається суттєве зменшення кількості випадків сказу серед людей і тварин. У країнах, де програми вакцинації здійснюються більш системно і регулярно, рівень інфікування значно знижується [8-10].

Висновки

Отже в Україні сказ залишається серйозною загрозою для здоров'я людей і тварин, головним чином через недостатню вакцинацію та високий рівень контакту між дикими й домашніми тваринами. Епідеміологічна ситуація є складною, особливо у регіонах з високою популяцією лисиць та безпритульних тварин. Низький рівень інформованості населення про профілактичні заходи призводить до недооцінки небезпеки сказу.

Ці результати демонструють, що хоча в Україні зроблено певні кроки для боротьби зі сказом, необхідно впроваджувати ще більш комплексні та системні підходи, щоб досягти значного прогресу у зменшенні ризиків захворювання та поставлених цілей у боротьбі з цією хворобою.

Пропозиції

- Посилити програми вакцинації домашніх і диких тварин, зокрема через збільшення фінансування для закупівлі вакцин та активізацію кампаній у малодоступних регіонах.
- Збільшити обсяги просвітницької роботи серед населення щодо важливості вакцинації тварин і звернення до медичних закладів після укусів.
- Впровадити більш інтегровані підходи до боротьби зі сказом на основі концепції "Єдиного здоров'я", що включає співпрацю між медичними, ветеринарними службами та органами місцевого самоврядування для ефективного моніторингу і реагування на спалахи хвороби.
- Розширити національні програми з контролю за популяцією безпритульних тварин, зокрема шляхом стерилізації та вакцинації.

Список використаних джерел

1. Маковська І.Ф., Недосєков В.В., Антонова Л.О. Коротка історія дослідження сказу : навч. Посіб. / ред. М.П. Ситюк. Київ. 2018. 48 с.
2. Центр громадського здоров'я. URL: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/inshi-infekciyni-zakhvoryuvannya/osobливо-nebezpechni-infekcii/skaz> (дата звернення: 10.11.2024)
3. Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. (2023). *Епідеміологічна ситуація зі сказом в Україні*. URL: <https://www.dpss.gov.ua/> (дата звернення: 10.11.2024)
4. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). 2022. *Глобальна стратегія боротьби зі сказом 2021–2030*. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/rabies> (дата звернення: 11.11.2024)
5. Власова Л. І. *Аналіз заходів профілактики сказу серед тварин в Україні*. Журнал ветеринарної медицини, 2020. 45(2). с. 73–80.
6. Міністерство охорони здоров'я України. *Захворювання на сказ в Україні: стан і проблеми боротьби*. Офіційний сайт МОЗ України. 2022. URL: <https://moz.gov.ua/> (дата звернення: 11.11.2024)
7. Андрієнко, О. С. *Епідеміологія сказу серед диких тварин в Україні*. Ветеринарна медицина України, 2021. 65(4). с. 94–98.
8. Сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я тварин (WOAH). 2023. *Моніторинг ситуації зі сказом у країнах світу*. URL: <https://www.woah.org/> (дата звернення: 11.11.2024)
9. Польова, Г. П. *Роль вакцинації диких тварин у боротьбі зі сказом: досвід України та Європи*. Український журнал ветеринарії, 2022. 37(3) с. 125-132.
10. Федерація ветеринарних асоціацій України. *Профілактика та боротьба зі сказом у домашніх і диких тварин*. 2021. URL: <https://fvu.com.ua/> (дата звернення: 11.11.2024)